

דף שבועי

בס"ד

פרשת וישב, תשפ"ה, מספר 1598

ותהר – על ההיריון במקרא

מיכאל אביעוז

הצורות השמניות הגזורות משורש זה הן הָרָה (בר' לח:כד-כה; שמ' כא:כב;⁴ שמ"ב יא:ה; מל"ב ח:יב; טו:טז; יר' לא:ז), הוֹרָה (הושע ב:ז; שה"ש ג:ד), והרָה (הושע יד:א).

שם העצם "הריון" מופיע בהושע ט:יא וברות ד:יג. בבר' ג:טז מופיעה הצורה היחידאית הַרְנָה. ככל הנראה, זוהי צורה משנית ל"הריון". שמות עצם במשקל קְטֹלֹן נוטים לעתים במשקל קְטוֹן, כמו רָצוֹן, חָרוֹן. יש הסבורים ש"הריון" עניינו כאב ההיריון ויש הסבורים שהכוונה לכאב הלידה.⁵ האם מכונה במקרא גם בשם "הורה", הגזור אף הוא מהשורש הר"י. אין לקבל את הסברה ש"הור"י בבראשית מט:כו פירושו אבי ואמי.⁶

על רבקה נאמר "וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לְלֵדָת" (בר' כה:כד), אך אין אנו יודעים כמה זמן נמשכו "ימיה". חז"ל דרשו שערכה של המילה "הריון" בגימטרייה הוא 271 יום (נידה לח ע"א; השו"ב ברכות ס ע"א). אולם אלה דברי דרש, ובשום מקום במקרא לא נאמר שההיריון נמשך תשעה חודשים.⁷ יוסף בן

ככלל, המקרא אינו מתעכב יתר על המידה על חווית ההיריון. התיאורים השגוריים הם בנוסח: "וַיֵּדַע קַיִן אֶת-אִשְׁתּוֹ וַתְּהַר וַתֵּלֶד" (בר' ד:ז). הדבר מנוגד למקורות מהמזרח הקדום ולתרבויות נוספות, שבהם יש שפע של תיאורים בנושא זה.¹

בפרשתנו נאמר על בת שוע: "וַתְּהַר וַתֵּלֶד בֶּן" (בר' לח:ג), ואחר כך תמר אומרת ליהודה: "לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלָהּ לוֹ אֲנֹכִי הָרָה" (שם:כה). מה מקורו של השורש הר"י? כמה זמן נמשך ההיריון על פי המקרא, וכיצד חוויה זו מתוארת בו?

השורש הר"י מופיע באוגריתית, בארמית ובאכדית.² בסורית מתורגם הפועל "ותהר" כ"בטנת". השורש הר"י בבניין קל מופיע ארבעים ושלוש פעמים במקרא, כגון: חוה (בר' ד:א); אשת קין (בר' ד:ז); הגר (בר' טז:ד-ה); בנות לוט (בר' יט:לו); שרה (בר' כא:ב) ועוד. בסיפורה של תמר מופיע הצירוף "הרה ל-" (בר' לח:יח) בפעם היחידה במקרא כולו. כתוב חריג בהקשר זה נמצא בדברי הימים א ד:ז: וַתְּהַר אֶת מְרִים וְאֶת שְׂמִי וְאֶת יִשָּׁבַח אֲבִי אֲשַׁתְּמַע. מסתבר שזהו מקרא קצר ויש לגרוס "ותהר ותלד".³

* פרופ' מיכאל אביעוז הוא דקן הפקולטה למדעי היהדות.
1 ראו למשל *Women in the Ancient Near East: A Sourcebook*, ed. M.W. Chavalas, London & New York 2014.

2 M. Ottosson, "hara", *TDOT* 3, pp. 458-461 קדרי מילון העברית המקראית (רמת-גן תשס"ו, עמ' 227) מגדיר הרה כ"נתעברה", אלא שזו החלפה של שורש מקראי בלשון חז"ל ואין בהגדרה זו ביאור של ממש. בן יהודה במילונו מגדיר: "אישה שיש לה עובר בבטנה" (כרך ג, עמ' 1135). ואכן, העובר במקרא נמצא ב"בטן" (בר' כה:כג; לח:ז) או ב"רחם" (בר' כ:יח; במ' יח:טו) או ב"מע" (בר' כה:כג). ראו: T.S. Philip, *Menstruation and Childbirth in the Bible: Fertility and impurity*, New York 2006.

3 ראו ש' יפת, *דברי הימים א* (מקרא לישראל), תל אביב תשפ"ד, עמ' 146-147.

4 על פי דין זה, אם אישה הרה איבדה את עוברה בקטטה, התוקף מחויב לשלם לבעלה קנס. החוק מעורר שאלות רבות: מהו אסון? מה הם פלילים? האם נפש כפשוטו או ממון? ואין כאן המקום להאריך.

5 ראו: R. Hendel, *Genesis 1-11* (Anchor Bible), New Haven 2024, p. 188.

6 ראו: Ch. Cohen, "More 'False Friends' in the Semantic Domains of Parents and Children and Giving Birth: Regular Meanings of Words in Modern Hebrew which Originated Erroneously", in *Ben Porat Yosef Studies in the Bible and Its World. Essays in Honor of Joseph Fleishman*, Münster 2019, pp. 53-67. לדעת כהן, הכוונה בבראשית מ"ט היא ל"הררי עד".

7 יש לתמוה על דבריה של אביבית שוויקי, הכותבת "תקופת ההיריון נמדדה בתקופה הקדומה בחודשים (ירחים). הפסוק "וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לְלֵדָת" הלקוח מסיפור

א:ה); כך גם במגילת רות: "וַיֵּתֶן ה' לָהּ הַרְיוֹן" (רות ד:ג). בתהלים המשורר מתאר את יצירת העובר בבטן אימו: "תִּסְכְּנִי בְּבֶטֶן אִמִּי" (קלט:ג). בהתאם לכך קבעו חז"ל (תענית ב ע"א): "שלשה מפתחות בידו של הקב"ה ואלו הן: מפתח שלחיה (=יולדת), מפתח שלמטר ומפתח שלתחיית המתים"¹².

ההריון משמש גם במובן המטפורי. משה טוען כלפי ה': "הָאֲנֹכִי הָרִיתִי אֶת כָּל הָעַם הַזֶּה אִם אֲנֹכִי יִלְדֶתִיהוּ כִּי תֹאמַר אֵלַי שְׂאֵהוּ בְּחִיקְךָ כְּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאָמֶן אֶת הַיֶּלֶד" (במ' יא:ב). אונקלוס שינה את דימויו של משה מדימוי נשי לדימוי גברי: "הָאָב אֲנָא לְכָל עַמָּא הַדִּין". ראב"ע מחלק בין "הריתי" ומפרשו "האני אמם", לבין "ילדתיהו" – או אני אביהם". רמב"ן סבור שכל הדימוי מתייחס לאם:

ועל דעתי הכל מליצה באם, וטעמו כמו 'האנכי הריתי את כל העם הזה ואנכי ילדתיהו'. והזכיר כן, כי האשה תסבול צער גדול הבנים בזכרה מה שסבלה בהם מלידה ומבטן ומהריון.

בישעיה יש דימוי נוסף לאישה ההרה: "כִּמו הָרָה תִּקְרִיב לִלְדֹת תַּחֲלִיל תִּזְעַק בְּחַבְלֶיהָ כִּן הֵיִינוּ מִפְּנֵיךָ" (כו:ז). העם חשב שה"הריון" יוביל ל"לידה", דהיינו שמהצרה תצמח הישועה, אך לא כך היה.

נסיים בנבואת הנחמה של ירמיהו: "הֲנִנִּי מִבֵּיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְקִבְּצֹתִים מִיַּרְכְּתֵי אֶרֶץ כְּסִיף עֹר וּפְסַח הָרָה וְיִלְדֹת יַחְדָּו קָהָל גְּדוֹל יִשׁוּבוּ הִנֵּה" (לא:ה).

מתתיהו משקף מסורת שלפיה האישה ילדה בחודש העשירי (קדמוניות ג 271). מסורת זו רווחה במסורת הבבלית הקדומה, בעיקר בסיפור אתרח'סיס⁸, ובמקורות החתיים⁹, ויש לה ביטוי גם במסורות היווניות-רומיות. עדות למסורת זו יש גם בספר החיצוני "חכמת שלמה": "בְּעֶשְׂרֵה יָרַחִים בְּדָם הַקָּפְאִתִּי" (חכמת שלמה ז, ב).¹⁰

הריונה של רבקה מתואר כהריון בלתי רגיל, עד שהיא אומרת: אִם כֵּן לָמָּה זֶה אֲנֹכִי? (בר' כה:כב). רמב"ן מפרש: "אם כן יהיה לי, למה זה אנכי בעולם. הלואי אינני, שאמות או שלא הייתי".

באשר להריונה של אם שמשון, המלאך מצווה אותה: "וְעַתָּה הִשְׁמְרִי נָא וְאַל תִּשְׁכְּרִי וְיֵין וְשִׁכָּר וְאַל תֹּאכְלִי כָּל-טֵמֵא. כִּי הִנֵּה הָרָה וְיִלְדֶת בֶּן" (שו' יג:ד-ה). יש הסבורים שמסיפור זה עולה, כי כבר בימי קדם ידעו על מגבלות התזונה בעת ההריון.¹¹ אולם דברים אלה אינם נראים. קשה לגזור מכאן הנחיות לכל אישה הרה באשר היא, ויש לראות בהנחיות של המלאך לאם שמשון הנחיות חד-פעמיות.

כתובים שונים במקרא מדגישים את חלקו של הקב"ה בהריון. בבר' כ:יח: "עֲצַר ה' בְּעַד כָּל-רַחֵם לְבַיִת אֲבִימֶלֶךְ". כך גם בבר' כט:כא: "וַיִּרְא ה' כִּי שָׁנוּאָה לָאָה וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָה". בבר' ל:ב מובא הדו-שיח בין יעקב לרחל, ונסיבותיו: "וַיַּחַד אֵף יַעֲקֹב בְּרַחֵל וַיֹּאמֶר: הֲתַחַת אֶ-לֵהִים אֲנֹכִי, אֲשֶׁר-מָנַע מִמֶּנִּי פְּרִי-בֶטֶן?"; ישעיהו המנחם מנבא: "כֹּה-אָמַר ה' עֲשֵׂךְ וַיִּצְרֶךְ מִבֶּטֶן" (מד:ב); ה' אומר לירמיהו: "בְּטֶרֶם אֲצַרְךָ בְּבֶטֶן יְדַעְתִּיךָ וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מִרַחֵם הַקֶּדְשִׁתִּיךָ" (יר' 17).

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www1.biu.ac.il/parasha2> כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

12 הנוסח על פי מאגרים של המילון ההיסטורי מטעם האקדמיה ללשון העברית. בתנחומא ויצא טז: "מפתח של עקרות".

לידתה של רבקה את התאומים (בר' כה:כד), הפך ברבות השנים לביטוי של לידה אחרי שעברו כל תשעת ירחי הלידה המלאים" (ההדגשה שלי). ראו אביבית שוויקי, מחזור החיים של האישה בתקופת המקרא, עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר-אילן תשע"ד, עמ' 233.
8 ש' שפרה וי' קליין, בימים הרחוקים ההם, תל אביב 1996, עמ' 101.
9 דיני חת, חוק 17. ראו תרגומו של מ' מלול, קובצי הדינים ואוספים משפטיים אחרים מן המזרח הקדום, חיפה תש"ע, עמ' 232.

M. Stol, *Birth in Babylonia and the Bible: Its Mediterranean Setting*, Groningen 2000, pp. 23-25; M. Stol, "Embryology in Babylonia and the Bible", in *Imagining the Fetus: The Unborn in Myth, Religion, and Culture*, eds. V.R. Sasson and J.M. Law, Oxford 2009, 148-149. פליישמן, הורים וילדים במשפטי המזרח הקדום ובמשפט המקרא, ירושלים תשנ"ט, עמ' 15-16.

P. Galpaz-Feller, "Pregnancy and Birth in the Bible and Ancient Egypt (Comparative Study)", *BN* 102 (2000), p. 46.